

До спеціалізованої вченої ради К.70.895.02
у Хмельницькому університеті
управління та права
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Курися Віталія Зіновійовича
на тему: «Філософсько-правові детермінанти ціннісного універсуму
особистості військовослужбовця»
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальність теми, розкритої у дисертаційному дослідженні Курися Віталія Зіновійовича, є беззаперечною як для вирішення системних проблем армії, для визначення стратегії її розвитку, так і в контексті того, що держава повинна не лише ухвалювати відповідні програми такого розвитку, а й дбати про набуття і закріплення поряд з бойовими ціннісних властивостей особи військовослужбовця які визначатимуть сутність його особистості як захисника Вітчизни.

В Україні сьогодення визначило пріоритетність формування та розвитку ціннісного універсуму особистості військовослужбовця на загальнодержавному рівні через трагічну і складну практику не лише державотворення, а й збереження цілісності та незалежності держави.

Такий сумний досвід, набутий військовослужбовцями в Україні, виносить на перший план проблеми пов'язані з недостатністю високої політичної свідомості, моральної зрілості, психологічної готовності у протистоянні зовнішній агресії, що безперечно впливає на майстерність виконання навчальних, службових та бойових завдань передбачених Конституцією України як обов'язок щодо захисту Вітчизни.

Формування ціннісно-правових орієнтирів у життєдіяльності військовослужбовця залежить від низки чинників, які вивчалися у сфері

військової психології, юридичної психології, соціології та не піддавалися цілісному комплексному дослідженню як детермінанти ціннісного універсуму його особистості на основі філософсько-правового підходу.

У досліджуваній сфері важливою є єдність цілеспрямованих тактичних військових навчань і духовно-етичного виховання, що сприятимуть розвитку в особистості високих суспільних ідейних цінностей: демократично-правової ідеології, патріотизму, гуманізму, моральної глибинності, культури тощо.

Тому виникає необхідність поглиблення знань, умінь, навиків щодо формування детермінанти ціннісного універсуму особистості військовослужбовця у правовому полі держави на основі норм природно-правового простору.

З огляду на положення, викладені вище та дисертантом в авторефераті на с. 1, у рукописі дисертації на с. 11-12, актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним, з огляду на актуальність теми, є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Як відзначає дисертант (с. 2 автореферату, та с. 13 дисертації), дисертаційну роботу виконано у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 роки (номер державної реєстрації 0117U000103).

Вона узгоджується із концептуальними засадами і завданнями ряду загальнодержавних концепцій і програм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого літературного інструментарію та історіографічною і джерельною базою.

Зокрема, використано міждисциплінарний підхід, сутність якого полягає у з'ясуванні предмета дослідження у зв'язку з філософськими, правовими, психологічними, соціологічними та політологічними науками.

Такий підхід створює основу для комплексного аналізу проблеми, дослідження її витоків та засадничих ідей.

Здійснено аналіз наукових праць мислителів минулого у їх генезі та еволюції (с. 1-2 автореферату та с. 12-13 дисертації), аналіз міжнародних та внутрішньодержавних монографічних джерел. Дисертантом опрацьовано 208 спеціальних і загальних джерел, у яких відображено різні аспекти проблематики.

Позитивним моментом є вивчення задекларованої проблематики на основі даних соціологічних опитувань, що відображено в Додатках до дисертаційного дослідження (Додаток Д, Додаток Е (с. 219-221 дисертації)).

У Вступі вдало обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів і публікації.

Розділ 1 «Основоположні теоретико-правові засади дослідження формування ціннісного універсуму особистості військовослужбовця» містить два підрозділи, у яких розглянуто погляди вітчизняних і зарубіжних вчених щодо розуміння задекларованої проблематики, а також фундаментальні засади, на основі яких будується логіка розкриття сутності поставлених завдань, визначаються шляхи досягнення істини, формуються пріоритетні принципи і положення, реалізація яких сприятиме вирішенню основних завдань дослідження.

Розділ 2 «Онтологічна основа становлення ціннісного універсуму особистості військовослужбовця» містить два підрозділи, у яких розкрито буттєвості аксіоматики особистості військовослужбовця у рамках становлення держави соціально-демократичної орієнтації, а також аксіологічну визначеність становлення особистості військовослужбовця в умовах гібридної війни.

Розділ 3 «Гносеологічні основи становлення ціннісного універсуму особистості військовослужбовця» складається з двох підрозділів, у яких вдало обґрунтовується авторська позиція, відповідно до якої система забезпечення національної безпеки повинна охоплювати сукупність методів із визначення національних інтересів, їх пріоритетності на конкретному етапі розвитку суспільства і держави, можливість швидкого аналізу загроз, що виникають, вибору шляхів їх усунення та способів недопущення повторної появи; осмислено світоглядні принципи як вираження становлення ціннісного універсуму особистості військовослужбовця.

Розділ 4 «Праксеологічне обґрунтування становлення ціннісного універсуму особистості військовослужбовця» складається з трьох підрозділів в яких обґрунтовано праксеологічні засади ціннісного вишколу військовослужбовця як одна із стрижневих складових безпеки громадянина, суспільства та держави, розкрито особливості впливу ціннісної орієнтації військовослужбовця на утвердження патріотизму в умовах гібридної війни, З'ясовано рівень впливу загроз національній безпеці держави на формування ціннісного універсуму військовослужбовця.

На основі наукового пошуку обґрунтовано стверджується, що ціннісний універсум військовослужбовця варто розуміти як сукупність тих норм і цінностей, що формують мету його діяльності шляхом спрямованості потреб та інтересів, яких він усвідомлено дотримується у щоденній поведінці.

Автор переконливо доводить, що в умовах війни, а зокрема сучасних її видів – інформаційної та гібридної, саме країна, більшість населення якої становлять люди зі сформованою та усвідомленою системою морально-етичних цінностей, має значні шанси здобути перемогу, а одне з чільних місць у цій системі повинно займати почуття патріотизму.

Загалом, аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що виклад матеріалу – вдумливий і послідовний. Мета й дослідницькі завдання роботи реалізовані. Висновки –

об'ємні, деталізовані, характеризуються чіткістю і системністю формулювання та підсумкових тез прикінцевих узагальнень, багаторівневістю і багатоступеневістю умовиводів.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему.

Позитивно відзначимо те, що запропоноване сучасне наукове дослідження філософсько-правових детермінант ціннісного універсуму особистості військовослужбовця базується, перш за все, на класичному спадку філософсько-правових шкіл, та розглядається як багатоаспектне явище, що знайшло свій вияв у правозастосовній, науково-дослідній та педагогічній діяльності, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Як позитивний момент варто відзначити чітке окреслення об'єкта та предмета дослідження.

До останнього часу в науковій літературі розглядалися окремі правові аспекти професійної реалізації і самоствердження військовослужбовця у суспільстві. Новизна проведеної роботи полягає в тому, що це одна із перших спроб на основі аналізу, накопиченого в науковій літературі, виконати комплексне дослідження детермінант ціннісного універсуму особистості військовослужбовця, котре ґрунтується саме на філософсько-правовому підході.

Наукове дослідження виконане з використанням широкої філософської та науково-правової інформації.

Положення, оцінки та висновки дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях з філософії права, теорії держави і права, соціології права, галузевих правових наук. Практичне застосування результатів дисертаційної роботи полягає у можливості написання енциклопедичних статей, довідкового матеріалу, посібників та підручників із навчальних

дисциплін: «Філософія права», «Юридична деонтологія», «Юридична компаративістика», «Контроль і нагляд в професійній діяльності», «Захист та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності», «Соціологія права» та «Енциклопедія права», «Професійна етика юриста», «Логіка юридична», «Політологія».

Автореферат оформлений згідно вимог які ставляться до такого виду наукових робіт і відповідає змісту дисертації.

Виконано вимоги і щодо оприлюднення результатів дослідження у фахових наукових виданнях.

Робота написана літературною українською мовою, з виваженим використанням сучасної наукової термінології.

Особливо вирізняється функціональний аспект завдань, що винесені в тему наукової праці. Концептуально узагальнивши практичний і теоретичний досвід учених, чий науковий інтерес і праці дотичні до проблемного поля дослідження, а також, провівши всебічний комплексний аналіз проблеми, дисертант створив власне цікаве й змістовне цілісне наукове дослідження, позначене новизною і багатоаспектністю.

Разом з тим, дисертаційне дослідження Курися Віталія Зіновійовича, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

1. У підрозділі 2.2 автор оперує поняттями національна свідомість, національна ідентичність в умовах ведення гібридної війни, а також, українська політична нація, національна самосвідомість (с. 97). Дисертант не подає власного розуміння, або ж чіткого визначення вказаних терміно-понять. Доцільно також розмежувати поняття нація, національні меншини, народ України, український народ, в контексті патріотизму і поваги до «українськості» і толерантності до «інакшості».

2. На с. 145-146 дисертації зазначається, що «Зазвичай у пересічній людини військовослужбовець асоціюється з безпекою, силою, захистом.

Умовно між словами «військовослужбовець» та «захист» можна поставити знак рівності». Чи не призведе таке морально-психологічне навантаження до стигматизації військовослужбовця через те, що він завжди «повинен, зобов'язаний тощо, адже це його обов'язок»? І чи не потрібно на перший план ставити проблему надання психологічного супроводу військової служби як превентивного заходу для зменшення випадків, що вже потребують психологічної реабілітації?

3. На с. 159 дисертаційного дослідження мова йде про ціннісні орієнтації військовослужбовця, але не подається вичерпне розуміння вказаної категорії, її складових та етапів формування. Зокрема, недоцільним видається ігнорування питання особливості формування ціннісних орієнтацій особи з дитячого віку (на с. 159 ця проблема згадується між іншим, побічно в контексті патріотичного виховання «в наймолодших громадян країни»), коли на кожному етапі її розвитку прищеплюються нові цінності і розкриваються нові вектори, що є підґрунтям для професійного спрямування у майбутньому. Також доцільно наголосити на кого покладаються обов'язки формувати ціннісно-вартісну особистість у допрофесійний період її становлення.

4. У підрозділі 4.3 «Реалізація ціннісного вишколу військовослужбовця в умовах загрози національній безпеці України» автор вносить слушну пропозицію про те, що «доцільно створити та затвердити Програму ціннісного вишколу військовослужбовців Збройних Сил України» (с. 168 дисертації), але не виправдано не включає до її завдань і реалізації доцільність введення курсу «Основи критичного мислення», зокрема для протистояння в умовах війни, особливо сучасних її видів – інформаційної та гібридної, а також у період суспільно-правової аномії, про проблематику якої дисертант хоч і не прямо, але дискутує.

5. На с. 166 дисертації, мова йде про те, що «Моральна свідомість – це вид свідомості, спрямований на засвоєння ціннісних орієнтацій з метою з'ясування їх відповідності моральним нормам, прийнятим у конкретному суспільстві».

Таке твердження є не зовсім коректним, адже існує наукова думка, що моральні норми не завжди відповідають нормам природного права, так як це норми, що склалися і визнаються суспільством, на основі багаторазового застосування (є суспільство, яке допускає кровну помсту, аборти тощо) в суспільстві. Можливо варто вести мову про норми природного права і про відповідність ціннісних орієнтацій в першу чергу саме нормам природного права?

Також на с. 167 автор дещо категорично стверджує, що «Сформувати власну моральну культуру людина може тільки завдяки самоаналізу, самодисципліні та самовихованню. Це три «кити», на яких побудований ціннісний універсум людини, жоден з яких не може існувати самостійно, відокремлено від інших». Так як одним із рівнів моральної свідомості, що належить до структури моральної культури особи є психологічний (почуттєвий), то самоаналіз, самодисципліна та самовиховання будуть основою лише формування моральних регулятивів особи, які вона обирає для себе за правила поведінки в суспільстві і які є своєрідними стандартами для певної території, у певний час, а моральна культура через почуттєвий рівень ґрунтуватиметься ще й на нормах природного права через їх чуттєве сприйняття та засвоєння.

6. У підрозділі 4.2 дисертаційного дослідження автор наголошує на професійному становленні та професіоналізмі військовослужбовця. На нашу думку, застосовуючи деонтологічний підхід, варто глибше проаналізувати саме професійну культуру військовослужбовця у взаємозв'язку з іншими видами культур, що впливають на формування ціннісного універсуму особистості.

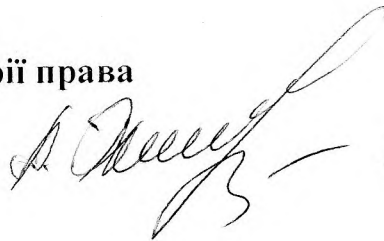
Відтак, незважаючи на висловлені зауваження, зазначимо, що зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортів спеціальності 12.00.12 – філософія права і є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності розв'язують

конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки філософії права.

Виконана робота на тему «Філософсько-правові детермінанти ціннісного універсуму особистості військовослужбовця» за структурою, змістом, висновками та пропозиціями відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, які ставляться до робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а також пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Курись Віталій Зіновійович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри теорії та філософії права
Інституту права та психології
НУ «Львівська політехніка»**



А. С. Романова

Підпис д.ю.н., доцента Романової А. С.
Засвідчую

**Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»**



Р. Б. Брилинський